

KNAPP ÉVA

A máriavölgyi pálos kolostor könyvtára a 18. században. II.

(Rekonstrukció kísértet)

Szerzők

A könyvanyag összetételét először a szerzők révén közelítem meg. A 258 műből álló aszketika állomány 135 szerzője közül mindössze 15 a magyar szerző, átdolgozó, illetve fordító. Ez utóbbiak közül tizenhárom egyházi, kettő világi személy volt. A világi szerzők, Esterházy Pál nádor és a 17. század második felében élt Podhoránszky Dániel köpcsényi harmincados, egyaránt műkedvelő alkotónak tekinthetők. Az utóbbinak ez az egyetlen, mások műveiből kivonatolt és kompilált munkája ismert.¹ Az egyházi szerzők közül ketten a világi papi réteghez (Esterházy Miklós Antal esztergomi kanonok, meghalt 1695-ben, és Lépes Bálint, 1570–1623), tízenegyen valamelyik szerzetesrendhez tartoztak. A rendi szerzők közül ketten a ferences, négyen a pálos és öten a jezsuita rendből kerültek ki. A két ferences szerző egyike sem önálló alkotó: Babcsánszky Ferenc (1655–1702) Nebridius Mündelheim ágostonos szerző egyik művét rendezte újra sajtó alá,² Smrtnik Benignus (kb. 1650–1710) pedig Roberto Bellarmino egyik művét fordította szlovák nyelvre.³ A pálos szerzők közül Gyöngyösi Gergely (Gregorius Coelius Pannonius), az ágostonos regula átdolgozójaként ismert.⁴ Dónyi Gellért és Kollenicz András pálos írók hosszabb ideig Máriavölgyben éltek, munkáik közül több itt született. Meisleder Ferdinánd osztrák származású pálos szerzetest azért soroltam a magyar szerzők közé, mert aszketikus műveit mint a wondorfi (Sopronbánfalva) kolostor superiora és noviciusmestere készítette. Dónyihoz, Kolleniczhoz és Meislederhez hasonlóan az öt jezsuita szerző közül négy, Fasching Ferenc (1686–1747), Hevenesi Gábor (1656–1715), Nádas János (1614–1679) és Trinckel Zakariás (1602–1665) önálló aszketikus művek szerzője, míg Sigray Ferenc (1648–1704) mások munkáiból állította össze művét.⁵ A 15 magyar szerző közül a tulajdonképpeni aszketikus írók száma, ha eltekintünk a fordítóktól, átdolgozóktól, az alkalmi, műkedvelő és nem aszketikus szerzőktől, mindössze nyolc. Ez az arány az aszketika szakba sorolt műveknek arra a jellegzetességére hívja fel a figyelmet, hogy ezeknek a kiadványoknak egy része nem tekinthető tényleges aszketikai teljesítménynek, célja alapján azonban aszketikus műként lehet értékelni. A nyolc magyar aszketikus szerző közül Lépes Bálint

¹ PODHORANSKY, Daniel: *Speculum vitae* ... Posonii, 1671. RMK II. 1286.

² BABCZANSZKY, Franciscus: *Fasciculus Myrrhae* ... Viennae, 1701. RMK III. 4284.

³ SMRTNIK, Benignus: *Kunst Dobre Umríti* ... W Trnawe, 1697. RMK II. 1904.

⁴ COELIUS PANNONIUS, Gregorius: *Explanatio Regulae Divi Augustini* ... Posonii, 1742.

⁵ SIGRAY, Franciscus: *Speculum passionis Domini* ... Posonii, 1675.

a 16–17. század fordulójának, Nádas János és Trinckel Zakariás a 17. századnak, Hevenes Gábor és Meisleder Ferdinánd a 17–18. század fordulójának, Dónyi Gelért, Kollenicz András és Fasching Ferenc a 18. századnak az alkotója. Nevükhöz a máriavölgyi könyvtár aszketika szakában összesen 36 mű kapcsolódik. A további hét magyar szerző összesen nyolc művel gazdagította az állományt, azaz a szak 258 művéből mindössze 17 százalék volt szerzője révén magyar vonatkozású.

A 120 külföldi szerzőből tizenkettőt az életút, illetve a szerzői minőség tekintében nem tudtam megfelelően azonosítani. A közelebbiről meghatározott külföldi szerzők közül nyolc világi személy, négy világi pap, 96 szerzetes volt. Az aszketikai teljesítmény tekintetében rájuk is ugyanaz jellemző, mint a magyar szerzőkre: a fordítások, átdolgozások és az alkalmi művek éppúgy megtalálhatók náluk, mint a szorosabb értelemben vett aszketikus alkotások. A világi szerzők közül aszketikus életmű egyedül Bartolomeo da Saluthio (1606–1661) velencei lelki íróhoz kapcsolódik. A többiek csak mellékesen foglalkoztak ilyen jellegű írói tevékenységgel. Így például Josephus Averanus (1662–1738) jogi professzor volt Pisában, Joannes Baptista Comazzi olasz gróf (meghalt 1711-ben Bécsben) pedig I. Lipót és I. József császár udvari történészeként tevékenykedett.

A világi pap réteghez tartozó külföldi szerzők az egyházi hierarchia különböző szintjén álltak. Egyik vonásuk, hogy műveiket elsősorban a papi hivatást választóknak szánták. Ludovicus Abelly (1603–1691) francia püspök például a papi élet megszenteléséhez,⁶ Matthaeus Brandl, a Salzburg melletti Gröding plébánosa pedig a földműveseknek prédikáló papoknak kívánt egy-egy munkájával⁷ segítséget adni. Lodovico Antonio Muratori (1672–1750) aszketikus munkásságát három mű öt kiadásban képviseli.

A szerzetes írók műveire elsősorban rendjük szelleme és elvárásai gyakoroltak hatást (II/1. táblázat). A jezsuita szerzők nagy aránya (a külföldi szerzők 48 százaléka) egyrészt tükrözi a rend részesedését a 16–18. századi aszketikus irodalmi termelésben. Másrészt azt bizonyítja, hogy a máriavölgyi könyvtár aszketika állományának kialakítása során a jezsuita szerzők műveit alkotói tevékenységük és jelentőségük arányában szerezték be. A jezsuita szerzők Máriavölgyben meglévő művei jól reprezentálják a rend folyamatos és az élet minden részére kiterjedő elkötelezettségét az aszketika mellett. A különböző európai rendtartományok neves jezsuita szerzői szinte kivétel nélkül eljutottak a máriavölgyi könyvtárba. A spanyol jezsuiták közül az aktív, racionális irányzatot Alonso Rodriguez (1537–1616) és Sebastiano Izquierdo (1601–1681) képviseli. Juan Eusebio Nieremberg (1595–1658), Alonso Antonio Sarasa (1618–1667) és Jacobo Alvarez de Paz (1560–1620) elsősorban a morális aszketikus megfontolásokat hangsúlyozza. Meditációra indító exemplumhasználat jellemzi Martinus Roa (1561–1657) alkotásait és nem hiányzik az ignáci misztikus irányzat sem, melyet Louis de La Puente (1554–1624) tökéletességre ösztönző, kontemplációs, meditációs munkái képviselnek. Az olasz jezsuiták közül a meditáció néhány kiemelkedő képviselője, mint például Vincentius Bruno (1532–1594), Bartolomeo Ricci (1542–1613), Luca Pinelli (1542–1607) éppúgy jelen van

⁶ ABELLY, Ludovicus: *Sacerdos christianus* ... Tyrnaviae, 1747.

⁷ BRANDL, Matthaeus: *Parochus meditans* ... Tyrnaviae, 1747.

a könyvtár anyagában, mint Roberto Bellarmino (1542–1621), Sforza Pallavicino (1607–1667), Daniel Bartoli (1608–1685), id. Paolo Segneri (1624–1694) és Niccolò Zucchi (1586–1670) morális ihletettségű munkái. A német jezsuiták közül Tobias Lohner (1619–1697) és Jeremias Drexel (1581–1638) művei több példányban is rendelkezésre álltak. A két jeles németalföldi jezsuita szerző, Franciscus Coster (1532–1619) és Henricus Balde (1619–1690) egyaránt a katolikus hit alapigazságait közvetítő egy-egy művével szerepel. A francia jezsuiták közül Joannes Busaeus (1547–1611), Franciscus Bellegambe (1628–1700), Nicolaus Caussin (1583–1651) és Joannes Crasset (1618–1692) nevét emelem ki. Az osztrák jezsuiták közül a jelentős magyarországi hatást is gyakorló Nicolaus Avancinust (1612–1686) és Joannes Bucellinit (1610–1669) emlitem név szerint. Őt lengyel jezsuita egy-egy aszketikus művel gazdagította a könyvtárat.

A további 39 külföldi szerző tizenhárom különböző szerzetesrendet képviselő munkái más-más rendi aszketikus hagyományt tükröznek. Az ágostonos szerzők közül Antonius Rampegolus 14. századi bibliai példatárát⁸ és Kempis Tamás (1378/80–1471) műveit emelem ki. A nevesebb ferences szerzők (Bonaventura, 1217/18–1274; Joannes Duns Scotus, 1265–1308; Otto Passaviensis, meghalt 1386 előtt) jelenléte a középkori ferences aszkézis iránti pálos érdeklődésről tanúskodik. Rajtuk kívül nem hiányzott a 16. századi spanyol ferences aszketikus irodalom jeles művelője, Alkantarai Szent Péter (1499–1562) sem.

A bencés rendet öt szerző képviseli, akik kivétel nélkül a 16. századi bencés reformmozgalom alakjai, illetve követői. Ludovicus Blosius (1506–1566) a bencés misztikát, David Gregor Corner (1585–1648) és Benedictus Haeften (1588–1648) Krisztus szenvedését, José Sáenz de Aguirre kardinális (1630–1699) és Bernard Pez (1683–1735) pedig a meditációt, a régi és az új aszketika főbb gondolköreit állította a középpontba.

Ezek után nem meglepő, hogy a külföldi pálos szerzőket is hozzávetőlegesen írói teljesítményük arányában őrizték Máriavölgyben. Műveik középpontjában többnyire a rendi szentek (pl. Remete Szent Pál) kultusza és a magány kedvelése áll. Ezeket a könyveket kivétel nélkül a rend czestochowai nyomdájában jelentették meg, s a szerzők egy része is a lengyel pálosok közül került ki (Jan Dyonizy Lobzynski, Gaspar Biedrzychowski, Franciscus Bossli). Külön is érdemes kiemelni a lengyel rendtartományban különböző tisztségeket viselő Gregorz Terecy (1597–1660) és a czestochowai novíciusmester, Chryzostom Adamowicz (1608–1652) nevét: mindketten több rendi jellegű, aszketikus munkát írtak, melyek egy része megvolt Máriavölgyben.

A 16–17. századi karmelita reform aszketikus teljesítményét többek között Juan de Jesus Maria (meghalt 1614-ben) és Joannes Thomas a S. Cyrillo művei közvetítették. A gazdag középkori misztikus irodalommal rendelkező kartauzi rend legfontosabb szerzői, Ludolphus de Saxonia (meghalt 1377-ben) és Dionysius Carthusianus (meghalt 1471-ben) mellett az ebből a hagyományból táplálkozó kora újkori kartauzi írók (pl. Andreas Capella, meghalt 1610-ben) sem hiányoztak. Nicolaus de Hanapis (meghalt 1291-ben) és Luis de Granada (1504/5–1588) a domonkos, Martinus

⁸ RAMPEGOLUS, Antonius: *Figurarum biblie opus*. Parisiis, 1510.

Vigsius és Hieronymus Hirnhaim (1637–1679) a premontrei rend jelenlétét tanúsítja. A ciszterci (Joannes Bona, 1609–1674), kapucinus (Mario de Bignoni), barnabita (Augustinus Torniellus, 1543–1622), teatinus (Laurentius Scupuli) és szaléziánus (Szalézi Szent Ferenc, 1567–1622) rend egy-egy szerzője tovább erősíti a megfigyelést, hogy az aszketika állományt különös gonddal válogatták össze. A szerzőknek ez az áttekintése egyben azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a pálos szerzők műveit nem gyűjtötték a teljesség igényével, s hogy a rend viszonylag szerény saját aszketikus irodalmát más rendek alkotásaival, rendi elfogultságtól mentesen kívánták sokoldalúvá tenni.

Az aszketika gyűjtemény szerzőinek halálozási éve hűen tükrözi ennek az irodalomnak a közvetlen előzményeit és barokk kori fejlődéstörténetét. A nyolc középkori és kilenc 16. századi szerző mintegy előkészíti a 17. századi kibontakozást: 1601–1650 közé 28, 1651–1700 közé 44, 1702–1750 közé 20, 1751 utánra 4 szerző halálozási éve esik.⁹ A 17. század az aszketika virágkora, amit néhány évtizedes stagnálás után a 18. század első felében a felvilágosodás áramlatainak megjelenésével párhuzamosan gyors hanyatlás követ.

Tovább árnyalja a képet a kiadványok megoszlása szerzők szerint. 103 szerzőnek egy-egy, 16 szerzőnek két-két, 6 szerzőnek három-három művét helyezték el az állományban. Azok a szerzők, akiknek életművét négy vagy ennél több mű reprezentálja, nemcsak a legkedveltebb, legolvasottabb, hanem egyben a máriavölgyi pálosok által az aszketika szempontjából legfontosabbnak tartott szerzők is voltak: Kempis Tamás, Laurentius Scupuli, Ludovicus de la Puente, Juan Eusebio Nieremberg és az 1734-ben Máriavölgyben elhunyt Kollenicz András négy-négy, Roberto Bellarmino és Joannes Bucellini öt-öt, Jeremias Drexel hét művét katalogizálták. Említést érdemel, hogy két magyar jezsuita szerző aszketikus munkáiból szinte különgyűjteményt alakítottak ki: az elsősorban az európai Mária-kongregációknak író Nádasi Jánosnak 14, az ő tevékenységét folytató Hevenesi Gábornak 11 munkáját szerezték be.

Nyelv, példány- és kötetszám, formátum, kiadások, érték, használat

Az aszketikus művek nyelvi megoszlása egyrészt tükrözi a latin nyelv túlsúlyát és magasabb értékelését a nemzeti nyelvű művekhez viszonyítva (II/2. táblázat). Másrészt érzékelteti a nemzeti nyelvű kiadványok lassú feltűnését és az állományba kerülésének esetlegességét. Az aszketika állománynak csupán egyötödét kitevő nemzeti nyelvű könyvek közül, meglepő módon, az olasz nyelvűek állnak az első helyen. A számban ezeket követő német nyelvű kiadványok viszonylag nagyobb aránya Bécs, illetve Pozsony közelségével magyarázható.

Az aszketikus művek közül mindössze kettő volt biztosan magyar nyelvű. A *Meditationes per annum, Hungarico Idiomate*-ként feljegyzett, azonosítatlan mű az egész évről szóló áhítat-gyakorlatokat tartalmazhatott.¹⁰ A másik Lépes Bálint: *Pokoltol*

⁹ Huszonkét szerző halálozási éve ismeretlen.

¹⁰ L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 40. sz. jegyzetet, 8.

rettenteo es mennyei boldogsagra edesgeteo tükör... (Prága, 1617. RMK I. 476) c. munkája. A pálosok több művet egynél több nyelven is beszereztek. Így például a latin mellett Alonso Rodriguez *Exercitium perfectionis*-át cseh (*Idiomate Bohemico*),¹¹ Lodovico Antonio Muratori *De recta hominis christiani devotione* c. művét olasz,¹² Kempis Tamás *Imitatio Christi*-jét horvát nyelven is forgathatták.¹³

A napi használatra szánt, több példányban meglévő művek azt jelzik, hogy melyek voltak azok a kiadványok, amelyek ismeretét a pálosok fontosnak tartották, s minden valószínűség szerint a Studium generale hallgatóinak is a kezébe adták. A legtöbb, 24 példányban Kollenicz András *Vita moriens seu considerationes quepiam devotae* (Posonii, 1729) c. művét őrizték.¹⁴ Ez a könyv Meisleder Ferdinánd *Desertum asceticum terrae desiderabilis* (Czestochowa, 1752)¹⁵ c. munkájának 16 példányával együtt azt mutatja, hogy Máriavölgyben a magyar pálos aszketika gyakorlatainak megismertetését tartották a legfontosabbnak. A nyolc példányos anonim *Methodus vivendi cum tranquillitate in sacro claustro...* (Buda, 1741) c. munka is kifejezetten szerzetesi igényről árulkodik.¹⁶ A hét (Nádasi János: *Annus meditationum cordis*. Viennae, 1663. RMK III. 2198),¹⁷ a hat (Henricus Balde: *Veritates Christianae*. Viennae, 1746; Szalézi Szent Ferenc: *Idea boni et perfecti regiminis*)¹⁸ és az öt (Chrysostom Adamowicz: *Pabulum animae christianae seu meditationes*. Czestochowa, 1706; Nicolaus Avancinus: *Vita et doctrinae Jesu Christi*. Tyrnaviae, 1764)¹⁹ példányos művek a könyvtár színvonala és a renden kívül keletkezett szellemi-lelki javak használata mellett jelzik a morális aszketikus irány túlsúlyát a misztikával szemben a kézikönyvek között.

A 258 aszketikus mű köteteinek számát vizsgálva a művek 90 százaléka (234) egykötetes volt. Az összesen 21 darab 2, 3, 4, illetve 6 kötetes kiadvány mellett egy-egy 12, 13, illetve 21 kötetes mű volt az állományban. Ezek többnyire egy szerző válogatott, gyűjteményes vagy összes aszketikus munkáját reprezentálták (II/3. táblázat).

A formátumot vizsgálva a kiadványok mintegy háromnegyed része (73 százalék) tizenkettedrétű és nyolcadrétű volt. Az ezeknél kisebb, tizenhatod- és huszonegyedrétű könyvek jelenléte még jobban aláhúzza az aszketikus kiadványok többségére jellemző kis méretet. A nagyméretű, negyeddrétű és ívrétű könyvek rendszerint a szerzők egész aszketikus életművének kiadásait vagy gyűjteményes munkáit tartalmazzák (II/4. táblázat).

¹¹ RODRIGUEZ, Alonso: *Exercitium perfectionis* ... Augustae Vindel. 1761. — Cseh nyelvre Gabriel COSTANZ fordította, a cseh nyelvű címet nem tudtam azonosítani. L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 108. sz. jegyzetet, SOMMERVOGEL — DE BACKER: i. m. VI. 1963.

¹² MURATORI, Ludovico Antonio: *De recta hominis christiani devotione* ... Viennae, é. n. Ex typ. Kaliwodiano. — Uő.: *Della regolata divozione de' Christiani* ... Venetiis, é. n.

¹³ THOMAS A KEMPIS: *De imitatione Christi* ... libri quattuor. Coloniae, 1711. — Uő.: *Od naszleduvanya Kristussevoga knige chetiri* ... Zagreb, 1760.

¹⁴ L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 40. sz. jegyzetet, 6.

¹⁵ Uo. 8.

¹⁶ Uo. 8.

¹⁷ Uo. 1.

¹⁸ Uo. 1., 3. — Szalézi Szent Ferenc művének kiadását nem tudtam meghatározni.

¹⁹ L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 40. sz. jegyzetet, 1.

Az 1786-os jegyzék 72 műnél lehetőséget adott két további adatsor, a meglévő kiadások és a becsült érték elemzésére. Áttekintve a művek impresszumát, a három impresszum és négy év nélküli kiadvány mellett két 16. századi, harminc 17. századi és harminchárom 18. századi kiadványt találunk. Ezek a számok hozzávetőlegesen tükrözhetik az egész aszketika állomány időbeli megoszlását. A legtöbb — tizenhat — mű Bécsben készült. A tizennégy magyarországi nyomdatermék öt különböző nyomdahelyet (Nagyszombat, Kassa, Pozsony, Pest, Szokolca) takar. További tizennyolc aszketikus mű hét német város (Augsburg, Dillingen, Ingolstadt, Köln, Mainz, München, Regensburg) nyomdáiból került ki. A velencei, római, nápolyi és urbinói nyomdákból kilenc, a lengyel nyomdákból (Czestochowa, Danzig, Kalisz, Oliwa) öt, a cseh (Prága, Olmütz) és a németalföldi (Antwerpen, Leiden) nyomdákból három-három aszketikus kiadvány szerepel a jegyzékben. Egy kiadványt Párizsban nyomtattak. Mindez egyrészt arra utal, hogy a jelentősebb európai nyomdahelyek többsége képviselve volt a máriavölgyi aszketikus könyvanyagban. Másrészt a Bécsben és a német nyomdahelyeken előállított művek számottévo arányából arra következtethetünk, hogy a kiadványok jelentős részét a közeli Bécs kereskedőitől szerezték be.²⁰

44 műnél lehetőség volt arra is, hogy a Máriavölgyben meglévő kiadásokat összevessük a művek első kiadásaival. Huszonnyolc műnél az első kiadásból őriztek példányt, ezek mind 1620–1700 között jelentek meg. A művek első kiadása és a máriavölgyi példányok kiadási ideje között tizenegy alkalommal mindössze 10–40 év a különbség, s ez az időbeli távolság mindössze öt esetben nőtt 100–150 évre. Ez a csupán mintavételnek tekinthető 44 mű arra utal, hogy a könyvtár gyarapításának egyik szempontja az első kiadások beszerzése volt.

Az 1786-os jegyzék a címleírások mellett feltünteti a könyvek becsült értékét is. A többnyire dísztelen, egész bőr kötésű könyvek árát forintban és krajcárban határozták meg. Az aszketikus művek becsült értéke elsősorban a formátumhoz, másodsorban a terjedelemhez igazodott. Az ívrétű műveknél a legalacsonyabb ár kötetenként és példányonként 7, a legmagasabb 51 krajcár volt. A legolcsóbb negyedretű mű egy kötetének két példánya mindössze egy, a legdrágább harminc krajcárt ért. A nyolcad- és tizenkettedretű könyvek becsült értéke leggyakrabban egy krajcár volt, ez egyben a becsült értékek alsó határát jelenti. A legdrágább nyolcad- és tizenkettedretű egykötetes és egy példányos művet egyaránt három krajcárra becsülték. A pénzbeli érték meghatározásánál a biliofilia szempontjait (a könyv régisége, kötése stb.) nem lehet felfedezni.²¹ A 72 aszketikus művet összesen 17 forint 54 krajcár, az egész könyvtárat a tiltott könyvekkel együtt 1627 forint 41 krajcárra értékelték.²²

A kiadványok használatának mértéke és módja források hiányában nehezen állapítható meg. A máriavölgyi tulajdonosi bejegyzéssel ellátott aszketikus művek kéziratos bejegyzéseiből nem vonhatunk le általános érvényű következtetéseket. A könyv-

²⁰ Vö. KÓKAY, György: *Geschichte des Buchhandels in Ungarn*. Wiesbaden, 1990. 78–79, 90–92.

²¹ HESSELS, Joannes: *De sumptione Eucharistiae* . . . Coloniae, 1566. (8°, 1 példány, 1 kötet) értékét 2 krajcár, Thomas a KEMPIS: *Viator Christianus* . . . Tyrnaviae, 1744. (12°, 1 példány, 1 kötet) értékét 3 krajcár becsülték. — L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 60. sz. jegyzetet, 4.

²² Uo. 4., 54., 56.

vek elsődleges használói a pálos szerzetesek és a novíciusok voltak. A tizenhat biztosan máriavölgyi tulajdonú műben mindössze két használói beírás olvasható. Ezek szerint Nádasi János *Vita et mores praedestinatorum* (Viennae, 1681, RMK III. 3096) c. művét 1766 után Benkovits Ágoston,²³ Franciscus Bossli *S. Paulus primus eremita Exemplar perfectionis*át (Viennae, 1746) az 1740-es évek második felében Esterházy Imre használta.²⁴ A kölcsönzés tényét csak esetenként írhatták be a könyvekbe, mivel a rendi szabályozás a kölcsönzött könyvekről külön jegyzék készítését írta elő. Ilyen jegyzék nem maradt fenn, a gyakorlat ennél jóval liberálisabb lehetett. A pálosok rendszeres könyvolvasására, a könyvtári könyvek tartós használatra történt kölcsönzésére azokból az adatokból következtethetünk, amelyek szerint 1786-ban több szerzetesi cellában könyvszekrényt találtak.²⁵

Tartalmi, szerkezeti és műfaji sajátosságok

Az aszketika szakba beosztott kiadványok egyrészt tükrözik a keresztény aszketika fogalmának 17–18. századi általános átalakulását és pálos értelmezését az 1770-es, 1780-as években. Másrészt jelzik az aszketikus irodalom tematikus, forrás- és módszerbeli sokféleségét. Az aszketika fogalma könyvcímekben a 17. század közepén jelenik meg, önálló teológiai szakként a misztikával együtt a különböző rendi (pl. jezsuita, karmelita) iskolákban tűnik föl először. A 17. század közepén gyűjtőfogalom volt: minden olyan művet ide soroltak be, amely közvetlenül vagy közvetve a keresztény tökéletesedést szolgálta. A teológiai szakok differenciálódásával és a jezsuita ihletésű lelki irodalom ugrásszerű megnövekedésével párhuzamosan az aszketika fogalma egyre szűkebb lett. Az aszketikával együtt kezelt területektől fokozatosan különválasztották a szorosabb értelemben vett lelki épülést segítő műveket. Ettől kezdve az aszketika elsősorban a keresztény tökéletességet közvetlenül ösztönző áhitatgyakorlatokat, morális elmélkedéseket jelentette. A határok a teológia különböző ágai, így különösen az egyháztörténelem, a patrisztika és a hagiográfia felé nem húzhatók meg élesen.

Tartalmi szempontból a máriavölgyi aszketika állományt két nagy részre, az elsődlegesen morális, illetve az elsődlegesen misztikus célkitűzésű művekre oszthatjuk. Az azonosított kiadványok több mint háromnegyed része az első csoportba tartozik. A morális célú művek többsége általános útmutató,²⁶ kézikönyv jellegű kiadvány, amely a mindennapi élet gyakorlati célkitűzéseinek megvalósításához adott

²³ BEK RMK III. 507. jelzetű példány bejegyzése az ajánlás első lapján: „Ad usum fratris Augustini Benkovits mp. Conventus Tällensis.”

²⁴ BEK Ac 626. jelzetű példány bejegyzése a címlapon: „... Fratrís Emerici Eszterházy O. S. ...” (a bejegyzés eleje és vége olvashatatlan)

²⁵ L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 44. sz. jegyzetet.

²⁶ A tartalmi, szerkezeti és műfaji sajátosságok bemutatásánál a továbbiakban csupán egy-két jellemző példát idézek. — PEZ, Bernhard: *Bibliotheca ascetica antiquo-nova* ... Ratisbonae, 1723.

segítségét. A kiindulópont többnyire a *Biblia*,²⁷ Jézus,²⁸ a szent család,²⁹ a szentek, különösen a rendi szentek,³⁰ az angyalok³¹ stb. példája, tisztelete. A Máriával vagy nagyrészt Máriával kapcsolatos művek más szakok (pl. prédikáció, egyháztörténelem) mellett itt is viszonylag nagy számban fordulnak elő, ami részben a pálosok Mária-tiszteletével, részben Máriavölgy Mária-zarándokhely jellegével hozható összefüggésbe.³² Számos munka egy-egy meghatározott élethivatás (papság, szerzetesség)³³ jellegzetességeit, illetve az Istenhez jutás gyakorlati eszközeit (önismeret,³⁴ lelki megújulás,³⁵ szenvedés,³⁶ napi vallásgyakorlat,³⁷ Jézus szíve tisztelete,³⁸ szentségek,³⁹ misehallgatás,⁴⁰ ünnepek⁴¹) állítja a középpontba. Ugyanide tartoznak azok a kiadványok, amelyek az alapvető keresztény tanítás, a dogmatika tételeinek (Isten szeretete,⁴² a keresztény erkölcs⁴³ és tökéletesség,⁴⁴ lélek,⁴⁵ üdvösség,⁴⁶ feltámadás,⁴⁷ az emberi élet végső dolgai,⁴⁸ a tisztítótűzben szenvedő lelkek⁴⁹ stb.) gyakorlati megvalósítását részletezik.

A morális célú aszketikus művek másik nagy csoportjába az erényekkel és/vagy a bűnökkel (a jóval és a rosszal)⁵⁰ foglalkozó kiadványok tartoznak. Megvolt a könyv-

²⁷ HIRNHAIM, Hieronymus: *Meditationes ... ex Sacra Scriptura excerptae*. Pragae, 1698.

²⁸ AVANCINUS, Nicolaus: *Vita et doctrina Jesu Christi ...* Viennae, 1665.

²⁹ SEILER, Joachim: *Deliciae sanctae, seu considerationes in vitas Jesu, Mariae et Joseph*. Viennae, 1726.

³⁰ HEVENESI, Gabriel: *Scintillae Ignatianae ...* Tyrnaviae, 1718.

³¹ NÁDASI, Joannes: *Annus angelicus ...* Antwerpen, 1653. RMK III. 1826.

³² A Máriával kapcsolatos művek száma ebben a szakban húsz volt. Például: LOBZYNSKI, Jan Dyonizy: *Decas Litaniarum et Psalterum Magnae Matri Deiparae ...* Czeszochowa, 1693.

³³ NEUMAYR, Franciscus: *Gratia vocationis sacerdotalis ...* Ingolstadii, 1751. — *Methodus vivendi cum tranquillitate in sacro claustrum ad amicum sacram ingressurum religionem*. Budae, 1741.

³⁴ SEGNERI, Paulus: *Speculum non fallax, seu doctrina ... de cognitione ipsius ...* Viennae, 1743.

³⁵ *Decendiales considerationes pro renovatione spiritus*. Augustae Vindel., 1718.

³⁶ HAEFTEN, Benedictus: *Regia via Crucis ...* Antwerpiae, 1635.

³⁷ PINELLI, Luca: *Meditationes*. Colonia, 1650.

³⁸ „Divozione al Divinissimo Cuore di nostro Signore Gesu Chr.” L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 40. sz. jegyzetet, 11. A művet nem tudtam rekonstruálni.

³⁹ TARLATINI, Antonio: *Il santissimo riverito innanzi e dopo la Comunione ...* Roma, 1659.

⁴⁰ EISENGREIN, Martin: *Missale ...* Ingolstadii, 1578.

⁴¹ ESCHENLOHNER, Marcus: *Christianae meditationes pro festis ...* Monachii, 1742.

⁴² NÁDASI, Joannes: *Seraphinus Divini amoris ...* Pragae, 1666. RMK III. 2360.

⁴³ „Doctrinae Christiano-morales. Idiomate germ.” L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 40. sz. jegyzetet, 3. A művet nem tudtam rekonstruálni.

⁴⁴ ZETL, Paulus: *Lectio spiritualis ... sive Perfectiones Divinae octo discursibus ...* Ingolstadii, 1718.

⁴⁵ PARTINGER, Franciscus: *Ratio status animae immortalis ...* Tyrnaviae, 1715.

⁴⁶ FASCHING, Franciscus: *Soliloquia sacra ad curandam aeternae salutis ...* Posonii, 1729.

⁴⁷ MURATORI, Lodovico Antonio: *De Paradiso Regnique coelestis gloria ...* Venetiis, 1755.

⁴⁸ BARTOLI, Daniello: *L'huomo al puncto, cioè l'huomo in puncto di morte considerato*. Venetia, 1677.

⁴⁹ ROA, Martin de: *Status animarum purgatorii ...* Viennae, 1633.

⁵⁰ ALVAREZ DE PAZ, Jacobus: *De exterminatione mali, et promotione boni ...* Viennae, 1669.

tárban a műfaj egyik neves középkori képviselőjének, Guilelmus Peraldusnak Nicolaus de Hanapis által átdolgozott és kibővített példagyűjteménye.⁵¹ Az ide sorolt művek nagy része egy (béketűrés,⁵² ártatlanság,⁵³ jóakarat⁵⁴) vagy több erény,⁵⁵ illetve általában az erények⁵⁶ elsajátítását szolgálta. Külön művek tárgyalták az erények gyermek- és ifjúkori elsajátítását,⁵⁷ a szerzetesi állapot (humilitas,⁵⁸ paupertas,⁵⁹ castitas⁶⁰) és a világi papság erényeit.⁶¹ A bűn elkerülését⁶² és a gonosz távoltartását⁶³ célzó művek a kísértéseket,⁶⁴ illetve a bűnöket⁶⁵ különböző szempontok szerint csoportosították. Az elmékedéseket többnyire a *Bibliából* vagy az egyházatyák műveiből vett idézetekhez,⁶⁶ esetleg Jézus nevéhez kapcsolták.⁶⁷

A morális aszketikánál jóval kisebb arányban szereplő misztikus–aszketikus művek többsége a szív megtisztítását, Isten megtapasztalását hangsúlyozza. Ez a csoport tükrözi a misztikus aszketika történeti rétegeit és a pálosok törekvését a fontosabb alkotások beszerzésére. A középkori Krisztus-misztikát Bonaventura Krisztus-meditációi⁶⁸ és Ludolphus de Saxonia Jézus-életrajza képviselték.⁶⁹ A középkor végi misztikára jelentős hatást gyakorló Dionysius Charthusiensisnek e szakban két műve szerepel, melyek közül az egyik a négy utolsó dologgal foglalkozik.⁷⁰ A devotio moderna néven összefoglalt irányzatokat elsősorban Kempis művei⁷¹ és azok

⁵¹ NICOLAUS DE HANNAPES: *Virtutum vitiorumque exempla, ex utriusque legis promptuario decerp- ta*. Per Guilel. Peraldum ... nunc ... reformata. Lugduni, 1585.

⁵² COREN, Jacobus: *Chypeus patientiae ... auxilium ...* Lugduni, 1623.

⁵³ HEVENESI, Gabriel: *Cura praeservativa Innocentiae ...* Augustae Vindel., 1720.

⁵⁴ „Praxis bonarum Intentionum”. L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 40. sz. jegyzetet, 9. A művet nem tudtam rekonstruálni.

⁵⁵ BIRNBECK, Andreas: *Seminarium virtutum ...* Herbipoli, 1669.

⁵⁶ BELLEGAMBE, Franciscus: *Vanitas vanitatum ...* Viennae, 1718.

⁵⁷ NIESS, Joannes: *Alphabetum Christi, seu virtutes ... quae adolescentes ornant*. Monarchii, 1618.

⁵⁸ NÁDASI, Joannes: *Punctum honoris aeterni, seu brevis tractatus de humilitate*. Viennae, 1675.

RMK III. 2691.

⁵⁹ *Vita claustralis ... opus de voto paupertatis*. Viennae, 1743.

⁶⁰ *Schola castitatis docens actiones ...* Tyrnaviae, 1738.

⁶¹ DUFRÉNE, Maximilianus: *Sacerdos aut sanctos, aut reprobos ...* Cassoviae, 1770.

⁶² SCRIBANI, Carolus: *Adolescens prodigus succumbit vitiis ...* Antverpiae, 1621.

⁶³ ZEHENTER, Paulus: *Promontorium malae spei ... in quibus ostenditur ...* Viennae, 1643.

⁶⁴ KESSLER, Nicolaus: *Gemitus compeditorum, seu tentationes ...* Augustae, 1749.

⁶⁵ *Bellum contra hostes capitales animae ...* Tyrnaviae, 1720.

⁶⁶ BROQUARD, Jacobus: *Paedagogus Christianus ... ex sacris codicibus et SS. Patribus deprompta ...* Luxemburgi, 1629.

⁶⁷ „Documenta varia de Sanctissimo Nomine Jesu, et contra tentationes. Germanico Idiom.” L. a MKsz 1992/3. számában, a tanulmány I. részénél a 40. sz. jegyzetet, 4. A művet nem tudtam rekonstruálni.

⁶⁸ BONAVENTURA: *Meditationes vitae Christi*. A kiadást nem tudtam rekonstruálni.

⁶⁹ LUDOLPHUS DE SAXONIA: *Vita Jesu Christi redemptoris nostri ...* Lugduni, 1519.

⁷⁰ DIONYSIUS CARTHUSIANUS: *Liber utilissimus de quattuor hominis novissimus ...* Coloniae, 1578.

⁷¹ Thomas a KEMPIS: *De imitatione Christi ... libri quattuor*. Coloniae, 1711. — Uő.: *Viator Christianus ...* Tyrnaviae, 1744.

kivonatai,⁷² átdolgozásai közvetítették,⁷³ ami egyben mutatja az áramlat pálos rendi recepcióját. A *De imitatione Christi* különböző kiadásokban latin nyelven öt,⁷⁴ horvát nyelven egy példányban volt meg a könyvtárban.⁷⁵ A 16–17. századi ágostonos, karmelita, bencés, domonkos, jezsuita és szaléziánus misztikus szerzők a szerzetesi aszkézis rendi változataival árnyalták a könyvanyagot.

E viszonylagos gazdaság mellett kisebb-nagyobb hiányokat is észlelhetünk. Így például hiába keressük az állományban Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatait. Ez csak más jezsuita szerzők közvetítésével, kommentárjaival állt rendelkezésre, melyből többnyire hiányoznak az ignáci misztika elemei.⁷⁶

Az aszketikának mint rendező elvnek a differenciálódási folyamatát tükrözik a katalóguskészítés során más szakba átutalt művek, illetve azok az egyéb kiadványok, amelyek aszketikus igényt csupán áttételesen hordoznak, s mégis ide sorolták be őket. Ezeket az aszketika határterületén álló kiadványtípusokat egy-egy mirákulumos könyv,⁷⁷ bibliakommentár⁷⁸ és -kivonat,⁷⁹ prédikációgyűjtemény,⁸⁰ prédikációs kézikönyv,⁸¹ katekizmus,⁸² szerzetesi szabálygyűjtemény⁸³ és hitvédelmi mű képviseli.⁸⁴

A tartalmi sajátosságok mellett nem találtam még egy olyan szempontot, melynek alapján az aszketika szak kiadványai egységesen jellemezhetők lennének. Ennek oka az, hogy az ide sorolt műveket nem a műfaj vagy a szerkezet, hanem a közös cél határozza meg elsősorban. A továbbiakban több szempont, a műfaji, illetve szövegszerkesztési sajátosságok, a használati mód, a szerzői szándék, a kiadványtípus és a szerkezet együttes figyelembevételével a művek egy-egy jellegzetes csoportját emelem ki.

A műfajok, műfajkezdemények és a műfaj értékű szöveghordozók közül a kiadványok jelentős részére a különböző témájú elmélkedések (*meditatio*,⁸⁵ *considera-*

⁷² HESER, Georgius: *Summa theologiae ... Thomae a Kempis ... ex quatuor libris de Imitatione Christi ad hanc methodum redacta ...* Augustae Vindel., 1726.

⁷³ SAENZ DE AGUIRRE, Josephus: *Viator Christianus ...* Tyrnaviae, 1720.

⁷⁴ A „Coloniae, 1711.” impresszumú kiadás egy, a „Tyrnaviae, 1750.” impresszumú négy példányban volt meg.

⁷⁵ L. a 13. sz. jegyzetet, *Od naszludovanya ...*

⁷⁶ ETTORI, Camillus: *Secessius spiritualis ...* Praegae, 1718. — TRINKELLIUS, Zacharias: *Major Dei Gloria ... Exercitia spiritualia. S. P. Ignatii de Loiola ... proposita.* Viennae, 1660. RMK III. 2107.

⁷⁷ VIGSIUS, Martinus: *Vallis baptismi ...* Olomucii, 1663.

⁷⁸ BOUTALD, Michael: *Consilia sapientiae ... selectaque Salamonis axiomata ...* Cassoviae, 1758.

⁷⁹ *Oracula Salamonis e proverbii ejusdem.* H. n. é. n. (18. század második fele).

⁸⁰ GÖZENBERGER, Matthaeus: *Römisch – katolischer päbstlicher Ablass ...* Predigen. ... Augspurg, 1751.

⁸¹ BRANDL, Matthaeus: *Parochus meditans, seu modus pie se cum loquendi in usum maxime ruralis ...* Tyrnaviae, 1747.

⁸² *Doctrina Christiana ...* Cassoviae, 1769.

⁸³ L. a 4. sz. jegyzetet.

⁸⁴ BARCLAIUS, Joannes: *Paraenesis ad sectarios ...* Tyrnaviae, 1725.

⁸⁵ PONTE, Ludovicus de: *Meditationes de precipuis fidei nostrae mysteriis ...* Waldassii, 1733–1734.

tio,⁸⁶ soliloquium,⁸⁷ contemplatio,⁸⁸ artes,⁸⁹ deliciae⁹⁰) nyomják rá a bélyegüket. Az epikus, leíró műfajokat (lectio,⁹¹ tractatus,⁹² historia,⁹³ ostensio,⁹⁴ expositio,⁹⁵ elogium, encomium⁹⁶) a legkülönbözőbb témakörökben alkalmazták. A sermo megjelöléssel nemcsak prédikáció, hanem prózai elmélkedő kommentár értelemben is találkozunk.⁹⁷ Az auxilium,⁹⁸ consolatio⁹⁹ feladata a reménytelen helyzetben lévők, szomorúak, betegek, haldoklók lelki vigasztalása. Több kiadvány rendezőelve a rövid velős mondások (medulla,¹⁰⁰ cogitatio,¹⁰¹ axióma,¹⁰² nucleus,¹⁰³ sententia¹⁰⁴) különböző szempontú csoportosítása. A források itt többnyire az egyházatyák és a keresztény filozófusok művei, az elsődleges cél meditációs alap nyújtása a keresztény életmód kialakítása érdekében. Viszonylag ritkábban fordul elő egész művet meghatározó műfajként a fiktív dialógus,¹⁰⁵ a lelki küzdelem (certamen),¹⁰⁶ a discursus¹⁰⁷ és a reflexio.¹⁰⁸ A lelkigyakorlatos könyvek (exercitium,¹⁰⁹ praxis¹¹⁰) a különböző műfajú, különböző forrásokból származó szövegeket egy-egy témakörben leggyakrabban exemplum funkcióban alkalmazták. Természetesen nem hiányzott az állományból a legnevesebb későközépkori példagyűjtemény, a *Magnum speculum exemplorum* sem.¹¹¹ Az imádságos könyv megjelöléssel összefoglalható, nem

⁸⁶ *Fasciculus piarum ac selectarum considerationum* ... Tyrnaviae, 1690. RMK II. 1671.

⁸⁷ L. a 46. sz. jegyzetet.

⁸⁸ EISENGREIN, Martinus: *Missale, hoc est ... contemplationes piae* ... Ingolstadii, 1578.

⁸⁹ NÁDASI, Joannes: *Theophilus Marianus, sive artes* ... Viennae, 1747.

⁹⁰ L. a 29. sz. jegyzetet.

⁹¹ AVERANI, Giuseppe: *IX Lezioni sopra la passione di N. S. Giesu Christo*. Urbino, 1738.

⁹² MONT, Guilielmus: *Tractatus de virtute patientiae* ... Viennae, 1644.

⁹³ STANIURSTUS, Guilielmus: *Dei immortalis in corpore mortali patientis historia*. Coloniae, 1681.

⁹⁴ L. a 63. sz. jegyzetet.

⁹⁵ *Fontes septem lachrymarum ... expositiones* ... Augsburg, 1719.

⁹⁶ MOZIUS, Christophorus: *Tabella Mariana ... elogia, encomia, historiae et exempla*. Styriae, 1718.

⁹⁷ HIRNHAIM, Hieronymus: *S. Norberti ... sermo ad eosdem praemonstratenses filios* ... Pragae, 1676.

⁹⁸ L. az 52. sz. jegyzetet.

⁹⁹ DRELINCOURT, Carolus: *Consolationes Christianae* ... Parisiis, 1665.

¹⁰⁰ BONA, Joannes: *Manuductio ... medullam continens* ... Tyrnaviae, 1730.

¹⁰¹ BOILEAU, Charles: *Pensieri scelti sopra vari argomenti di morale* ... Venezia, 1712.

¹⁰² L. a 78. sz. jegyzetet.

¹⁰³ CORNER, David Gregor: *Nucleus Catholicae devotionis* ... Viennae, 1656.

¹⁰⁴ DÓNYI, Gerardus: *Funiculus triplex, ex diversis SS. PP. Sententiis* ... Posonii, 1747.

¹⁰⁵ *Colloquium inter Christum et hominem* ... Viennae, 1734.

¹⁰⁶ SCUPULI, Laurentius: *Certamen spirituale* ... Tyrnaviae, 1746.

¹⁰⁷ ZETL, Paulus: *Discursus ethici* ... Ingolstadii, 1721.

¹⁰⁸ *Reflexiones Christianae* ... Neapoli, 1757.

¹⁰⁹ RODRIGUEZ, Alphonse: *Exercitium perfectionis* ... Augustae Vindel., 1761.

¹¹⁰ *Praxis fructuose meditando* ... Szokolczae, 1770.

¹¹¹ *Magnum speculum exemplorum*. Duaci, 1614.

túl nagy számú kiadvány a különféle alkalmakra szóló imádságok¹¹² (litánia,¹¹³ officium¹¹⁴ stb.) mellett gyakran egyéb áhítati szövegeket is tartalmaz.

A tanító, oktató jellegű célkitűzés határozza meg a kiadványoknak mintegy 15 százalékát. Ide elsősorban a katekizmusok,¹¹⁵ intézmények,¹¹⁶ instrukciók,¹¹⁷ regulák,¹¹⁸ disziplínák,¹¹⁹ directoriumok,¹²⁰ továbbá az educatio,¹²¹ schola,¹²² dux,¹²³ consilium¹²⁴ és paraenesis¹²⁵ jellegű művek tartoznak. Ezek egyik fő jellegzetessége, hogy meghatározott társadalmi csoportokhoz (papság, misszionáriusok, katonaság, köztisztviselők, nemes asszonyok stb.) szólnak, illetve a különféle élethelyzetekre vonatkoznak.

Az aszketikus művek túlnyomó többségét sajátos kivonatolási és kompilációs technikával készítették. Ezt a módszert a különféle redactiók,¹²⁶ compendiumok,¹²⁷ documenta variák¹²⁸ és commentarok¹²⁹ tükrözik a legszemléletesebben, amelyek eredeti és másodlagos forrásokból, az eltérő igények figyelembevételével készültek. A napi rendszeres áhítatgyakorlatok, elmélkedések kedvelt szerkezeti megoldása volt az időbeli tagolás: itt a szöveganyagot különböző naptári és más időegységek (egy nap, három nap, hét nap, nyolc nap, tíz nap, egy hónap, egy év, vásár- és ünnepnapok stb.) szerint rendezték el.¹³⁰ Ezekben rendszerint különféle eredetű, műfajú és funkciójú szövegeket alkalmaztak, amelyek egyének és vallási csoportok (társulatok, kongregációk stb.) igényét egyaránt kielégítették.

¹¹² *Libellus preecatorius in usum peculiarem . . . concinnatus*. Tyrnaviae, 1750.

¹¹³ ESTERHÁZY, Paulus: *Litaniae omnium sanctorum . . .* Viennae, 1700. RMK III. 4168.

¹¹⁴ *Florilegium Forgachianum selectissimarum precum . . .* Szakolczae, 1768.

¹¹⁵ *Forma Doctrinae Christianae . . .* Cassoviae, 1741.

¹¹⁶ NIEREMBERG, Juan Eusebio: *Doctrinae asceticae, sive spiritualium institutionum pandectae . . .* Augustae Vindel., 1756.

¹¹⁷ MAYR, Felix: *Divus Augustinus . . . seu instructio hominis christiani*. Viennae, 1743.

¹¹⁸ L. a 4. sz. jegyzet.

¹¹⁹ BEISTEL, Columbanus: *Schola disciplinae religiosa . . .* Campidonae et Augustae Vindel., 1757.

¹²⁰ TERETIUS, Gregorius: *Directorium spiritualis . . .* Clari Montis, 1646.

¹²¹ NEUDECKER, Sigismundus: *Schola religiosa pro instructione et educatione Iuventutis religiosa . . .* Monachii, 1757.

¹²² L. a 60. sz. jegyzet.

¹²³ PUENTE, Ludovicus de: *Dux spiritualis . . .* Coloniae, 1613.

¹²⁴ BARTOLI, Daniello: *L'eterna consigliaria . . .* Venezia, 1689.

¹²⁵ MANCINUS, Leopoldus: *Pia paraenesis de . . . missae sacrificio*. Monachii, 1670.

¹²⁶ L. a 72. sz. jegyzet.

¹²⁷ NEUMAYR, Franciscus: *Via compendii ad perfectionem . . .* Augustae-Ingolstadii, 1759.

¹²⁸ HEVENESI, Gabriel: *Flores Indici, sive documenta . . .* Viennae, 1714.

¹²⁹ *I pensieri raccolti della meditazione delle dieci giornati degli esercizi di S. Ignazio . . .* Florentia, 1713.

¹³⁰ ETTORI, Camillus: *Meditationes pro triduo . . .* Coloniae, 1715. — NÁDASI, Joannes: *Theophilus Marianus, sive artes et exercitationes XXXI . . .* Viennae, 1747.

Ez az áttekintés egyrészt rávilágít arra, hogy az aszketikus könyvanyag összetétele szoros kapcsolatban állt az ágostoni regulát követő pálos rend alapvető célkitűzéseivel, pasztorációs feladatával. A rendi hivatás célja egy 17. századi pálos szerző, Terecyszerint a csönd gyakorlása mellett az imádságos élet és a lelki könyvek olvasása, a pálos lelkeség fő jellemzői pedig a zárt életforma, a különböző lelkeségi áramlatok összekapcsolása és Mária különleges tisztelete.¹³¹ Mindez hűen tükröződik az aszketikus könyvanyagban, s felhívja a figyelmet arra, hogy speciális pálos aszketikáról csak korlátozott értelemben beszélhetünk.¹³² Másrészt a kiadványok aláhúzzák az aszketika elsődleges gyakorlati célkitűzését, melynek a tartalmi, műfaji és szerkezeti meggondolások következetesen alárendelődnek. Az ide sorolt művek többsége jól példázza a műfajok közti határok felbomlását, a vallásos műfajok felaprózódását és a tiszta műfajok helyett átmeneti formák, szövegszervező egységek előtérbe kerülését.

* * *

A szekularizált kolostori könyvtárak állományrekonstrukciója a könyv-, könyvtár- és olvasástörténet egyik ígéretes területe, s jelzi a kutatás további lehetőségeit. A rendi könyvtárak a 17–18. században katolikus területeken mind a teológiai, tudományos tevékenységnek, mind a művelődésnek alapvető intézményei voltak. Könyvállományuk tükrözi a tulajdonosok szellemi környezetét, az általuk befogadott és közvetített szellemi, lelki, művelődési áramlatokat, s lehetőséget kínál eddig kevésbé kutatott témák vizsgálatára. Ezek közül külön figyelmet érdemelnek például a szakrendszerek története és alkalmazása, a könyvhasználat, az olvasói magatartás, a belső rendi cenzúra kérdései, a könyvek beszerzésének, birtoklásának és a tőlük való megváltásnak a folyamatai, a könyvek alternatív értékelése.¹³³ A tisztázandó kérdések közé tartoznak a könyvanyag egységeinek tartalmi, szerkezeti, műfaji sajátosságai és ezek változása, a vallásos könyvek csoportjaihoz fűződő viszony alakulása és a könyvekben rögzített vallási ismeretanyag közvetítési folyamatai.

¹³¹ SZAFRANIEC, Kazimierz: *Duchowość Paulinów Jasnogórskich I połowy XVII w.* = *Studia Claramontana* 1 (1981), 166–193.

¹³² Vö. LANOWY, Wincenty: *Doskonalość chrześcijańska w świetle „Abecedarium vitae spiritualis” O. Chryzostoma Adamowicza (1608–1652)* = *Studia Claramontana* 4 (1983), 103–125.

¹³³ BÖDEKER, Hans Erich – CHAIX, Gerald – VEIT, Patrice (Hgg.): *Le livre religieux et ses pratiques. Etudes sur l'histoire du livre religieux en Allemagne et en France à l'époque moderne.* Göttingen, 1991.

II/1. táblázat

*Az aszketikus művek külföldi szerzetesi szerzőinek
megoszlása rendek szerint*

	<i>Szerzők száma</i>
jezsuita	56
ágostonos	6
ferences	6
bencés	5
pálos	5
karmelita	4
kartauzi	4
domonkos	2
premontrei	2
barnabita	1
ciszterci	1
teatinus	1
szaléziánus	1
kapucinus	1
ismeretlen rendhez	
tartozik	1
Összesen:	96

II/2. táblázat

Az aszketikus művek nyelvi megoszlása

<i>Nyelv</i>	<i>Művek száma</i>
latin	211
olasz	26
német	10
cseh	3
francia	3
magyar	2
horvát	1
lengyel	1
görög	1
Összesen:	258

II/3. táblázat

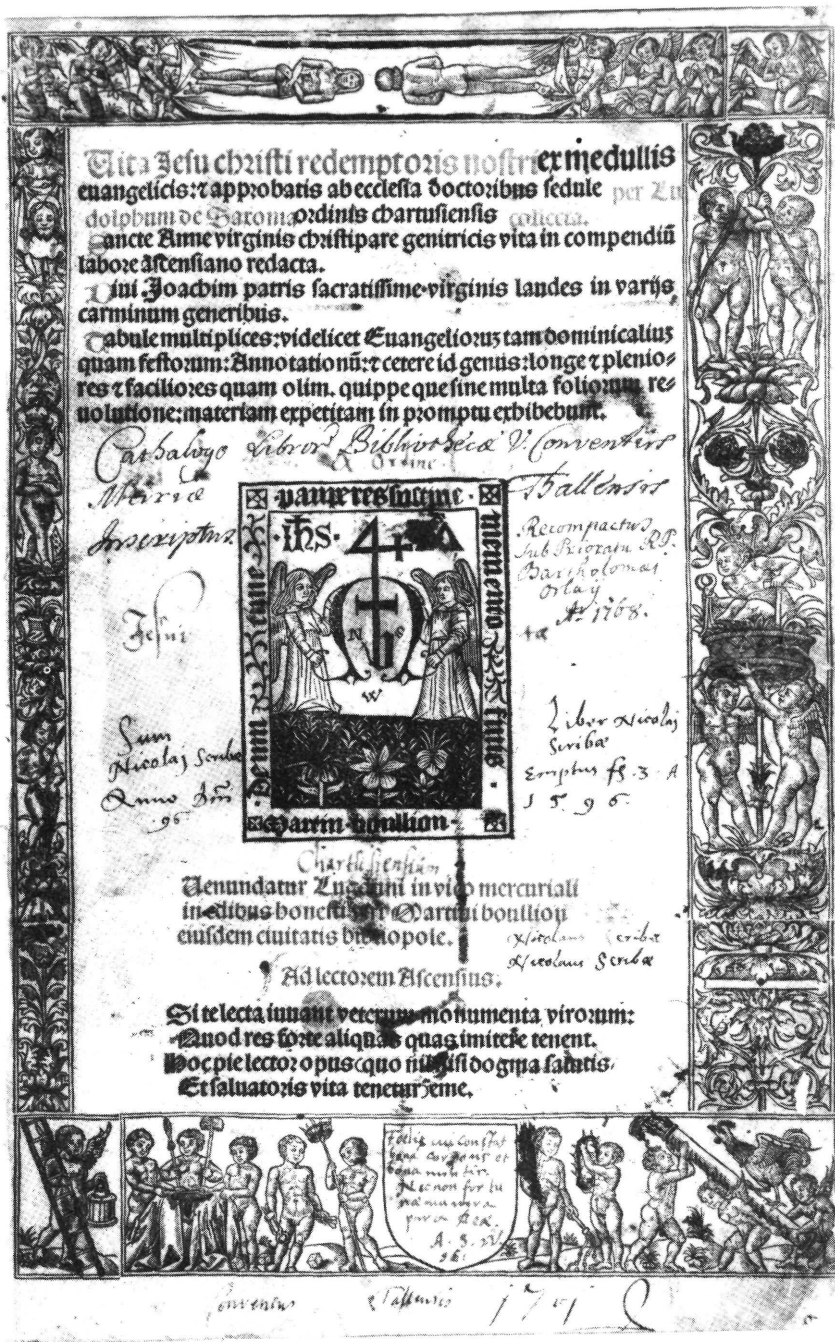
Az aszketikus művek megoszlása kötetszám szerint

Művek kötetszáma	Művek száma
1	234
2	12
3	4
4	3
5	—
6	2
.	
.	
12	1
13	1
.	
.	
21	1

II/4. táblázat

Az aszketikus művek megoszlása formátum szerint

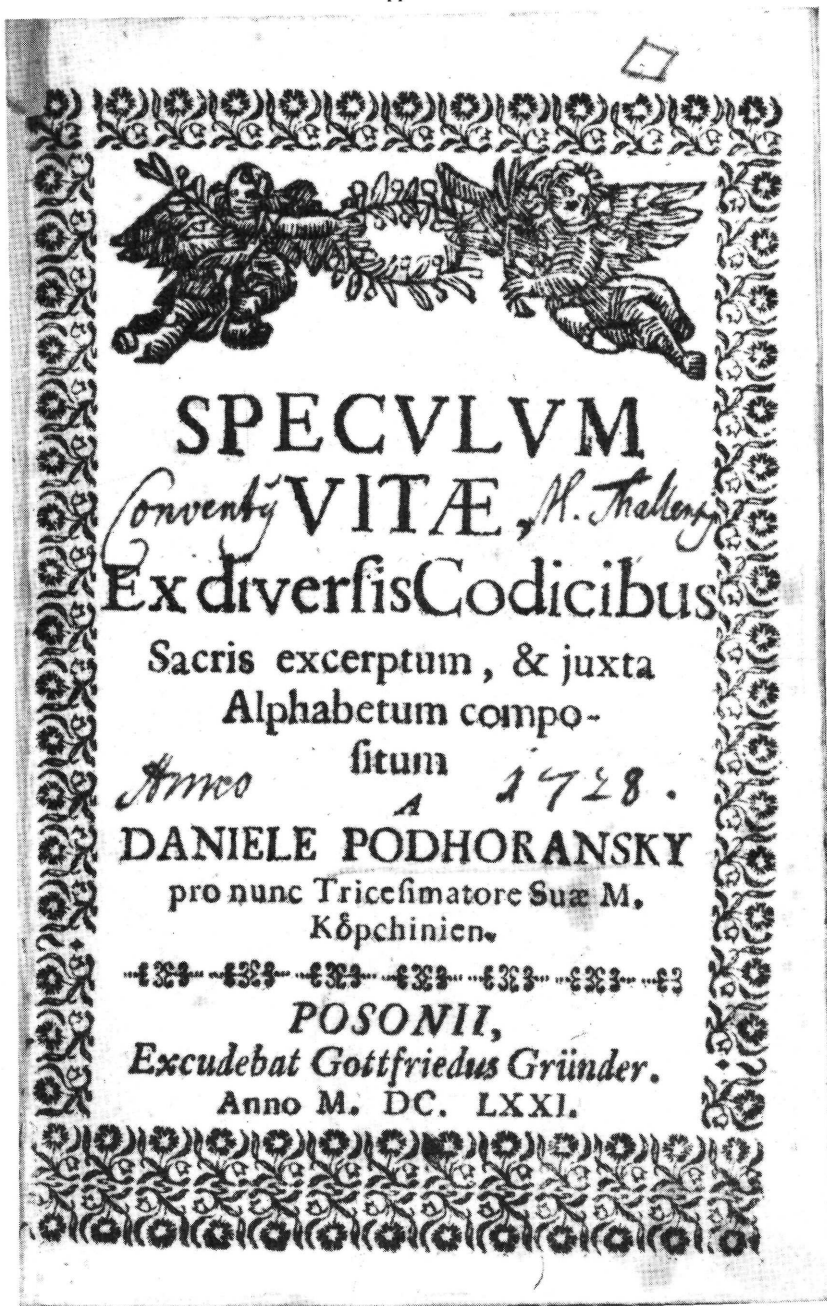
Formátum	Művek száma
2°	10
4°	33
8°	93
12°	95
16°	19
24°	8
Összesen:	258

1. kép

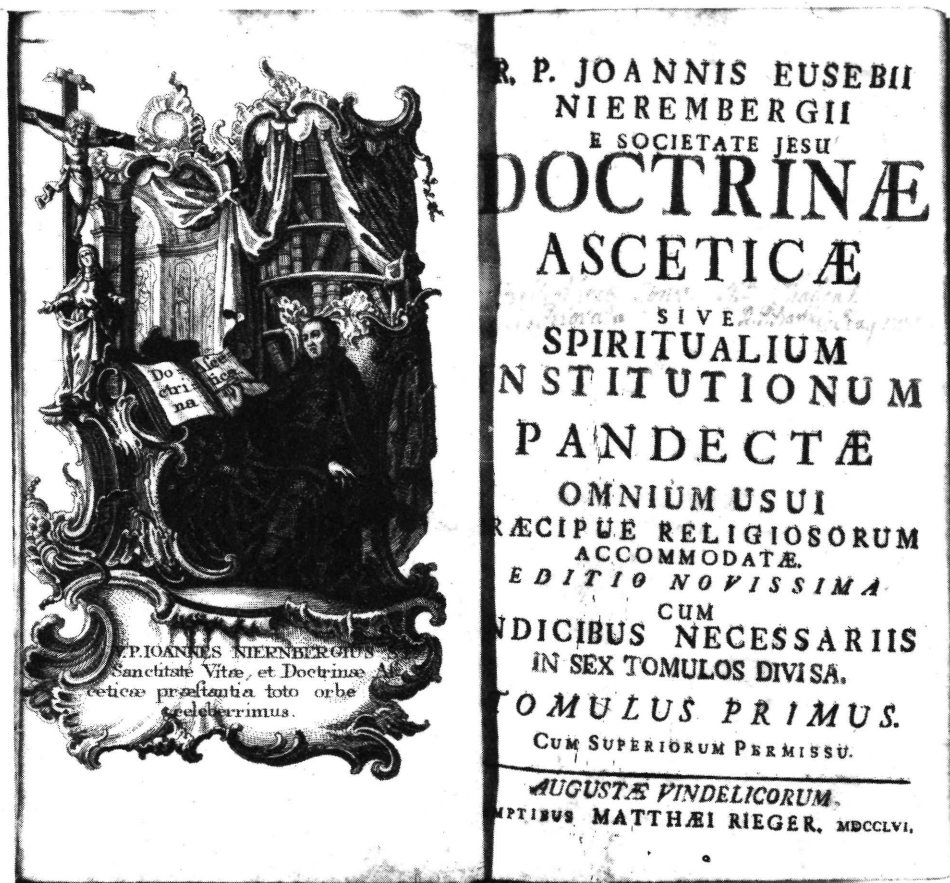
Ludolphus de Saxonia: Vita Jesu Christi . . . Lugduni, 1519. BEK K Vet. 19/39.

Cím lap tulajdonosi bejegyzésekkel 1596–1768 között.

2. kép

Podhoransky, Daniel: *Speculum vitae* . . . Posonii, 1671. RMK II. 1286. BEK K RMK II. 238.
Cím lap máriavölgyi tulajdonosi bejegyzéssel 1728-ból.

3. kép

Nieremberg, Juan Eusebio: *Doctrinae Asceticae* ... tom. I. Augustae Vindelicorum, 1756.

BEK Ad 10037/1.

A címlapon máriavölgyi tulajdonosi bejegyzés 1766-ból, a rézmetszetű címlapelőzőken a szerző művével.

KNAPP, ÉVA

La bibliothèque du couvent pauliste de Máriavölgy au XVIIIe siècle*(Un essai de reconstruction)*

La recherche de l'histoire de la Bibliothèque de l'Université de Budapest a attiré l'attention aux problèmes de la transformation du stock due à la dissolution des ordres religieux. L'étude fait une tentative, à l'aide des sources manuscrites et des fragments de stock, de reconstruire et de présenter l'une des collections ecclésiastiques perdue du XVIIIe siècle, la bibliothèque du couvent pauliste de Máriavölgy.

A la base de l'analyse du stock, on peut constater que, sur le plan national, la bibliothèque de Máriavölgy se trouvait au niveau des bibliothèques monastiques éminentes. Malgré la prépondérance de la littérature religieuse et théologique du moyen âge et de la contre-réforme, il est digne d'attention la présence considérable de la théologie luthérienne et calviniste aussi. Le caractère de la bibliothèque de Máriavölgy a été déterminée, outre la littérature sermonnaire, avant tout par les publications ascétiques.

L'auteur essaie de s'approcher de la composition de la section de l'ascétique de la bibliothèque en présentant les auteurs, la répartition de langue des livres, le nombre des exemplaires et des volumes, les formats, les éditions, la valeur et l'usage. Cette vue d'ensemble est différenciée par une analyse des caractéristiques de contenu, de structure et de genre.

L'analyse du stock d'ascétique de la bibliothèque de Máriavölgy indique que la reconstruction des bibliothèques monastiques sécularisées est un territoire plein de promesse pour la recherche de l'histoire du livre, des bibliothèques et de la lecture.